

STRUKTURNE PROMENE I STRUKTURNA TRANSFORMACIJA U SAVREMENOJ RAZVOJNOJ EKONOMIJI

Vladislav Marjanović

Univerzitet u Nišu, Ekonomski fakultet, Srbija

✉ vladislav.marjanovic@eknfak.ni.ac.rs

UDK
330.342
Pregledni rad

Apstrakt: Mnogo je različitih korišćenja koncepata strukture i strukturnih promena u ekonomiji. Najgrublja distinkcija pristupa u vezi sa ovim pitanjima, jeste na pristup razvojne ekonomije i ekonometrijski pristup. U radu će se koristiti pristup koga zastupa razvojna ekonomija, jer se čini da ekonometrijski pristup, isuviše pojednostavljuje analizu strukture i strukturnih promena. Razvojna ekonomija koja se razvijala kroz interakciju teorijskih istraživanja i empirijskih studija se karakteriše kao bavljenje različitim pitanjima strukture i rasta u manje razvijenim (nerazvijenim) zemljama. Analiza privredne strukture se u razvojnoj ekonomiji uglavnom posmatra, kroz mikro- i makro pristup. U radu će se koristiti makroekonomski pristup, koji privredni razvoj vidi kao set međuzavisnih dugoročnih procesa strukturne transformacije koji prate rast. Za razliku od neoklasičnog pristupa koji pravi jednostavnu distinkciju privrede na sektore koji proizvode dobra kojima se trguje (i koja su sa visokom supstitucijom) i sektore koji proizvode dobra kojima se ne može trgovati, razvojna ekonomija izučava strukturna prilagodavanja u mnogo kompleksnijem smislu. Za razliku od ostalih ogranaka ekonomije, razvojna ekonomija nema prihvaćenu univerzalnu doktrinu ili paradigmu. Umesto toga ona ima kontinuiranu evoluciju razmišljanja koja stvaraju osnovu za razumevanje procesa savremenog privrednog razvoja.

Primljeno:
23.01.2015.
Prihvaćeno:
27.03.2015.

Ključne reči: privredna struktura, strukturne promene, strukturna transformacija, razvojna ekonomija, sektorske proporcije.

1. Uvod

Privredni razvoj je složen pojam koji, pored privrednog rasta, obuhvata još i promene u strukturi privrede, promene u socijalnoj sferi, tehnologiji. Privredni razvoj je proces koji podrazumeva stvaranje kvalitativno novih osobina jedne

privrede (pored kvantitativnog rasta elemenata strukture) i upravo dinamički karakter privredne strukture daje kvalitativnu dimenziju tog procesa. Dinamika i promene u privrednoj strukturi ne odnose se samo na elemente privredne strukture, već i na same odnose među elementima. „Promene odnosa među delovima koji postoje u nekoj celini, nazivamo strukturnim promenama“ (Korošić, 1976, str. 8).

Termin „strukturne promene“ se u ekonomiji najčešće koristi da bi objasnio transformaciju u kompoziciji proizvodnje, zaposlenosti, tražnje i trgovine koja se pojavljuje sa razvojem jedne zemlje (Doyle, 1997). I u razvijenim i u nerazvijenim zemljama (industrijalizovanim i onima koje se industrijalizuju), stalno se dešavaju promene u kompoziciji *input*-a i *output*-a, pokretane od strane tehnike i tehnologije i želje za postizanjem što veće konkurentske prednosti.

Mnogo je različitih korišćenja koncepata strukture i strukturnih promena u ekonomiji. U radu će se koristiti pristup koga zastupa razvojna ekonomija, jer se čini da ekonometrijski pristup, uz svo njegovo uvažavanje i značaj, isuviše pojednostavljuje analizu strukture i strukturnih promena posmatrajući ih kroz ekonomske modele kao pojednostavljenu verziju privrede.

Najvažnije promene u privrednoj strukturi koje se ističu u literaturi jesu:

1. promene (porast) stopa akumulacije (*Rostow, Lewis*),
2. promene sektorske kompozicije ekonomskih aktivnosti inicijalno fokusirane na alokaciju zaposlenosti (*Fisher, Clark*), a kasnije na proizvodnju i korišćenje faktora (*Kuznets, Chenery*),
3. promene u lokaciji ekonomskih aktivnosti,
4. ostali aspekti promene privredne strukture (demografski, distribucija dohotka, itd.) (*Syrquin, 1988*).

Međusobno povezane procese strukturnih promena koje prate ili su praćene privrednim razvojem, nazivamo strukturnom transformacijom. Suština strukturne transformacije jeste akumulacija fizičkog i humanog kapitala, ali i promene u kompoziciji tražnje, proizvodnje, zaposlenosti i trgovine. „Centralna pojava onoga što nazivamo „strukturnom transformacijom“, jesu takvi široko-ekonomski fenomeni kao što su industrijalizacija, transformacija poljoprivrede, migracije i urbanizacija. Svi ovi procesi uključuju recipročnu interakciju između rastućeg dohotka i promene proporcije ponude i tražnje, a na njih utiču makroekonomske i sektorske politike“ (*Chenery, 1988, str. 205*). Strukturna transformacija izaziva i neke periferne posledice od kojih ističemo različite socioekonomske procese.

Pored ovakvog užeg tumačenja strukturnih promena i strukturne transformacije, postoje i šira tumačenja koja posmatraju i institucionalne promene (*North*).

Očigledan razlog za razmatranje strukturnih promena je taj što su one u centru pažnje razvojne ekonomije i modernog ekonomskog rasta. Bez strukturnih promena se ne može objasniti proces rasta, niti se može razviti valjana i sveobuhvatna teorija privrednog razvoja. U centru pažnje ovog problema je ustvari hipoteza da su strukturne promene i privredni rast čvrsto međusobno povezani. Ekonomisti, uglavnom, prepoznaju ovu međuzavisnost i jasno ističu neophodnost strukturnih promena za dalji ekonomski rast. Za *Kuznetsa* su recimo neke strukturne promene, ne samo u ekonomiji, već i u nekim socijalnim institucijama, uslov bez koga bi moderan ekonomski rast bio nemoguć. *Chenery* vidi ekonomski razvoj kao set međusobno povezanih promena u strukturi ekonomije koje su neophodne za njen kontinuirani rast (Syrquin, 1988). Strukturne promene se vrlo često stavljaju u kontekst produktivnosti rada i tehničkog progressa, koji su glavni pokretač privrednog rasta novog doba. Postojanje veze između privredne strukture i rasta produktivnosti jedne zemlje, činjenica je kojoj se poslednjih decenija poklanja izuzetna pažnja. Ideja da privredna struktura i njene promene utiču na rast, stara je koliko i ekonomija sama. Stoga je fleksibilna struktura proizvodnje važan element visoke stope rasta produktivnosti, a to dalje ekonomiji dozvoljava brzu preraspodelu resursa kako bi maksimalno iskoristila prednost promene obrasca tehničkog progressa (Fagerberg, 2000).

Međutim, strukturne promene se ne izučavaju samo zato da bi se teorijski objasnio ekonomski rast i razvoj, već i zbog toga da bi se uočio i njihov praktični značaj. Uostalom, sve teorije se i koncipiraju da bi mogle praktično pomoći u razvoju, rađajući najrazličitije varijante ekonomskih politika. S tim u vezi konstatovaćemo i veliki značaj strukturnih promena i njihovih uticaja na kreiranje različitih razvojnih politika. Tako strukturne promene jako utiču na buduće kreiranje ekonomske politike kao svesnog uticaja države na ostvarivanje određenih razvojnih ciljeva. Ekonomska politika, isto tako, može uticati (pozitivno ili negativno) na promene u privrednoj strukturi, približavajući je ili udaljavajući od njenog „optimuma“.

1. Strukturne promene u ekonomskoj istoriji

Najopštije korišćenje termina „struktura“ u razvojnoj ekonomiji i ekonomskoj istoriji, upućuje na relativan značaj sektora u privredi u smislu proizvodnje i korišćenja proizvodnih faktora. Zbog toga je industrijalizacija i smatrana centralnim procesom strukturnih promena. Međutim, u novijoj istoriji javlja se i proces koga možemo nazvati tercijarizacijom, koji ipak daje pečat savremenim strukturnim promenama.

Ekonomska istorija i razvojna ekonomija se upravo i razlikuju po pitanjima vezanim za strukturne promene, ali i u pristupu proučavanja samih strukturnih promena. Razvojna ekonomija posmatra strukturne promene iz jedne šire

perspektive, kao ekonomski fenomen u širem smislu, koji je veoma povezan sa agregatnim rastom.

Za razliku od ovakvog pristupa ekonomski istoričari strukturne promene posmatraju sa mnogo užeg aspekta, jer pokušavaju da se koncentrišu na specifične pojave i parcijalne promene privredne strukture. Iako su ove parcijalne promene veoma važni elementi sveobuhvatne celine koju zovemo privrednom strukturom, ipak se oni analiziraju kao izolovani fenomeni, pojednostavljajući, na taj način, analizu strukturnih promena. Veliki je paradoks da su istoričari, ipak, zanemarili strukturne promene kao istorijski fenomen i obično su ignorisali ulogu tih promena u privrednom razvoju. Njihova glavna analiza privrednog rasta svodi se na verovanje da je industrijski sektor od primarnog značaja i na taj način su, skoro kompletno, zanemarili ostale faktore. U ovim analizama skoro da i nema govora o strukturnim promenama kao izvoru povećane produktivnosti u pojedinim sektorima.

Jedan od najznačajnijih istorijskih pristupa koji posmatra strukturne promene i strukturnu transformaciju, jeste takozvani *stages approach* prezentiran od strane *Rostowa*. Ovaj „faza pristup“ razlikuje, kao što i naziv to govori, nekoliko faza privrednog razvoja od kojih je centralna „faza uzleta“ koju karakterišu dva elementa. Prvi je ubrzani rast akumulacije kapitala (koja se u ovoj fazi skoro duplira), a drugi je takozvani „vodeći sektor“ sa njegovom transformacijom proizvodne strukture. Ovakav pristup je kasnije bio veoma kritikovan zbog očiglednih manjkavosti, iako su faze u široko rasprostranjenoj upotrebi i u današnjim ekonomskim analizama. Glavne kritike ovom pristupu upućuju se na to što je isticao jedinstven put razvoja (apstrahujući endogene mehanizme prelaza između faza), a takođe su „ispušteni“ i neophodni preduslovi za fazu uzleta.

O „neophodnim pretpostavkama za uzlet“ govorio je *Gerschenkron* i naglasio da je proces industrijalizacije u evropskim zemljama obilovao specifičnostima zavisno o kojoj se konkretnoj ekonomiji radi. Naime, svaka zemlja započinje proces industrijalizacije koji zavisi od njenog stepena zaostalosti, a koji se opet razlikuje od zemlje do zemlje. Karakter industrijalizacije će upravo zavisiti od inicijalnog stepena zaostalosti zemlje. Analiza se sada svodi ne na traženje seta pretpostavki za započinjanje faze uzleta (odnosno industrijalizacije), već na otkrivanje konkretnih puteva prelaska u kojima se pretpostavke razlikuju od slučaja do slučaja. Mogućnost različitih puteva za dostizanje određenog cilja je centralno u pominjanju različitih puteva razvoja. *Gerschenkron* čak ističe da što je zemlje zaostaliya, to je veće učešće specifičnih intitucionalnih faktora, kao što su banke ili država, koje na samom početku industrijalizacije utiču na povećanje ponude kapitala u industrijama koje se tek pojavljuju (Syrquin, 1988).

Kada govorimo o „vodećem sektoru“ kao ključnom elementu faze uzleta, treba reći da on prenosi rast putem svojih veza sa ostalim segmentima u privredi. Termin „vodeći sektor“ ustanovljen i preciziran od strane *Hirschmana*, suština je takozvanog pristupa „glavnih proizvoda“.¹ Ovde su rast i strukturne promene intepretirane u smislu proizvodnih karakteristika dominantnih prirodnih resursa (*the staple*), koji se eksploatišu za inostrano tržište. Literatura koja proučava ovu teoriju upućuje na brojne primere brzog rasta baziranog na ubrzanju eksploataciji prirodnih resursa, ali on ipak neće dovesti do kontinuiranog razvoja ukoliko se paralelno ne dešava proces strukturne transformacije ne samo u privredi, već i u socijalnoj i institucionalnoj sferi.²

Pristup „glavnih proizvoda“ je, takođe, veoma povezan sa međunarodnom tražnjom preko koje proizvedeni višak koji se izvozi utiče na privredni rast.

2. Strukturne promene u razvojnoj ekonomiji

Razvojna ekonomija se razvijala kroz interakciju teorijskih istraživanja i empirijskih studija. Neki od osnovnih teorijskih pristupa vodili su direktno do modela od kojih su neki bili subjekt ekonometrijskih testiranja i poboljšavanja, dok su drugi zbog svoje apstrakcije postali neodgovarajući za dalju kvantitativnu analizu.

Razvojna ekonomija se karakteriše kao bavljenje različitim pitanjima strukture i rasta u manje razvijenim (nerazvijenim) zemljama (*Syrquin*, 1988). Analiza privredne strukture se u razvojnoj ekonomiji pojavljuje, uglavnom, u dve varijante ili kroz dva pristupa – mikro- i makroekonomski pristup.

Mikroekonomski pristup posmatra funkcionisanje privrede, njenog tržišta, institucija, mehanizama alokacije resursa, kreiranje i distribuciju dohotka. Ovakav pristup je čvrsto vezan za ekonomsku teoriju sa malim naglaskom na ekonomsku istoriju ili dugoročne procese promene privredne strukture.

Makroekonomski pristup, pak, privredni razvoj vidi kao set međuzavisnih dugoročnih procesa strukturne transformacije koje prate rast. Osnovne karakteristike ovog pristupa jesu širi ekonomski fenomeni, kao što su industrijalizacija, urbanizacija, transformacija poljoprivrede, ono što je *Kuznets* prosto nazvao „modernim ekonomskim rastom“. Ovo je suštinski komparativni pristup koji činjenice i informacije crpe iz istorijske evolucije razvijenih (naprednih) privreda i veza između strukturnih procesa i rasta među zemljama.

Najranija istraživanja razvojne ekonomije (engl. *development economics*) kao centralnu kategoriju ističu agregatnu tražnju. Ovaj značaj tražnje u razvojnoj ekonomiji posebno je istican i pojačavan u kejnzijanskoj ekonomskoj

---

¹ *Staples approach*.

² To su tzv. primeri rasta bez razvoja.

teoriji, koja se zbog toga i naziva ekonomijom tražnje. Ovakva razvojna ekonomija 50-ih godina prepoznaje dve ključne komponente strukturne transformacije – akumulaciju i sektorsku kompoziciju. I jedna i druga utiču na ekonomsku politiku i to, prva na njen agregatni nivo, a druga na neke disagregirane nivoe.

Izvodi se zaključak da ubrzani održivi rast podrazumeva porast stope akumulacije, ali i održivi balans između različitih sektora kako bi se predupredile neravnoteže na tržištu proizvoda ili tržištu faktora.

U otprilike isto vreme javlja se i neoklasična interpretacija privrednog rasta koja ima sasvim drugi ugao posmatranja i za razliku od strukturalističkog isticanja agregatne tražnje, ovde je u centru pažnje agregatna ponuda. Dugoročni rast je po neoklasičarima potpuno nezavistan od stope štednje (akumulacije), a međusektorska neravnoteža se ovde ne dopušta.

Ranija izučavanja i studije privredne strukture govore o skladnim promenama u alokaciji resursa u zavisnosti od rasta dohotka. Značajan doprinos u tom smislu je i *Engelov* zakon tražnje i univerzalna realokacija radne snage iz poljoprivrede u industriju, a kasnije iz industrije u uslužne sektore.

Posleratne analize tražnje, proizvodnje i korišćenja faktora se pogotovo ističu u izučavanju privredne strukture. Još je *Kuznets* govorio da studije dugoročnog rasta imaju suštinsku prednost mereći strukturnu transformaciju kao celinu, a ne tretirajući svaki njenu komponentu posebno. Ovakvo sintetičko posmatranje strukturne transformacije kao celine, vodilo je uočavanju jedinstvenih obrazaca rasta tražnje, proizvodnje, trgovine i zaposlenosti. Iako su se *Kuznetsovi* rezultati pokazali pomalo robustnim u savremenoj ekonometrijskoj analizi, on je ipak dao podstrek širem istraživanju jedinstvenih pojava razvoja koje naziva „stilizovanim činjenicama“ (engl. *stylized facts*).

Razvojna ekonomija proučava puteve prilagođavanja različitih sektora na promene u tražnji, ponudi faktora i tehnologiji tokom vremena. Njen analitički aparat se sastoji od modela koji mogu da „uhvate“ razlike među sektorima koje su važne za konkretan problem koji se istražuje, ali i najrazličitijih empirijskih istraživanja koja praktično podkrepljuju (ili opovrgavaju) teorijske stavove i predviđanja.

Za razliku od neoklasičnog pristupa koji pravi jednostavnu distinkciju privrede na sektore koji proizvode dobra kojima se trguje (i koja su sa visokom supstitucijom) i sektore koji proizvode dobra kojima se ne može trgovati, razvojna ekonomija pokazuje interes za izučavanjem strukturnih prilagođavanja u mnogo kompleksnijem smislu. Za razliku od ostalih ogranaka ekonomije, razvojna ekonomija nema prihvaćenu univerzalnu doktrinu ili paradigmu. Umesto toga ona ima kontinuiranu evoluciju razmišljanja koja stvaraju osnovu za razumevanje procesa savremenog privrednog razvoja. Tako, na primer, razvojna

ekonomija razlikuje četiri osnovna pristupa privrednom razvoju od kojih se prva tri svrstavaju u grupu klasičnih pristupa razvojne ekonomije (Todaro, 2003).

Prvi, nazvan i modelom linearnih stupnjeva rasta (engl. *linear stages of growth model*), od kojih posebno ističemo modele *Rostowa*, kao i *Harrod-Domarov* model, ističu krucijalnu ulogu štednje i investicija u kreiranju održivog dugoročnog rasta.

Drugi pristup, u osnovi strukturalistički, nalazimo kod modela strukturnih promena (engl. *structural change models*). *Lewisov* jednostavan dvosektorski model podvlači značaj analiziranja mnogobrojnih veza između tradicionalne poljoprivrede i moderne industrije, a empirijsko istraživanje *Chenerya* je pokušaj preciznog dokumentovanja kako se u privredama dešavaju strukturne promene pod uslovima mnogobrojnih parametara koji aktivno učestvuju u tom procesu.

Razmišljanja teoretičara međunarodne zavisnosti, jesu treći važan pristup klasične paradigme, koji upućuje na to da je struktura i funkcionisanje svetske privrede veoma značajna za funkcionisanje konkretnih nacionalnih ekonomija i da odluke razvijenog sveta, itekako, mogu uticati na život miliona ljudi u nerazvijenom svetu.

Četvrti pristup jeste takozvani neoklasični pristup, koji ističe značaj, pre svega, promovisanju efikasne proizvodnje i distribucije kroz odgovarajući sistem cena. Slobodno tržište i otvorena privreda, neophodni su uslovi za brži privredni rast. Ističe se i neefikasnost državnih preduzeća i planske privrede koja je kočnica privrednom rastu.

Svi ovi pristupi imaju svoje pozitivne i negativne strane, ali je sigurno da kroz različite prizme proučavaju fenomen privrednog rasta i hteli mi to da priznamo ili ne, ipak ih možemo posmatrati komplementarnim.³

Ovaj rad će se baviti strukturalističkim poimanjem privrednog rasta, odnosno uticajem strukturne dinamike na privredni rast i razvoj i obrnuto.

3. Empirijska istraživanja strukturne transformacije

Program empirijskog istraživanja strukturne transformacije vodi poreklo od *Kuzneta*, a dve osnovne komponente na kojima se bazira jesu dugi rok posmatranja i komparativni okvir. U svom istraživanju on je uočio da komparativna iskustva pojedinih nacionalnih ekonomija variraju u zavisnosti od

---

³ Klasični pristup fokusira tražnju, a neoklasični ponudu kao dve komponente koje su u ekonomskoj analizi nerazdvojive; štednja i investicije su zaista veoma važan faktor rasta; privredna struktura i njena dinamika utiču na rast, a on je bez valjanog sistema cena, slobodnog tržišta i otvorene ekonomije, u savremenim uslovima nemoguć, bez obzira na snažan uticaj razvijenog dela sveta koji se opet ne može nikako apstrahovati.

njihove veličine, geografske lokacije i istorijskog nasleđa, ali su ona esencijalna za uočavanje zajedničkih karakteristika i modela.

U proučavanju modernog privrednog rasta *Kuznets* ističe značaj tri grupe faktora: transnacionalne (oni koji su potencijalno zajednički u celom svetu), nacionalne (koji se posmatraju preko interne strukture i modela rasta individualnih nacija) i internacionalne (koji se pojavljuju u proučavanju interakcija među različitim nacionalnim jedinicama) (Kuznets, 1959).

Skoro ista ideja se javlja i kod *Cheneryja*, koji ističe univerzalne i posebne faktore privrednog rasta. Od univerzalnih faktora najznačajniji su: zajedničko tehnološko znanje, slične ljudske potrebe, pristup istim izvoznim i uvoznim tržištima, akumulacija kapitala uslovljena porastom dohotka i porast znanja (veština) u skladu sa porastom dohotka (Chenery, 1960). Postojanje transnacionalnih (univerzalnih) faktora je baza na osnovu koje se može očekivati sklad u procesu rasta, kao i neka zajednička pravila. Nacionalni (posebni) faktori pak upućuju na neizbežnost nekih razlika. Postojanje transnacionalnih faktora je glavno opravdanje za očekivanu uniformnost među zemljama u dugoročnom modelu transformacije, ali nigde ovakva komparativna analiza ne upućuje da postoji jedinstven put kojim sve ove ekonomije idu (Syrquin, 1988).

Za empirijske pravilnosti koje prate razvoj koristi se termin „stilizovane činjenice“, koji izgleda potiče od *Kaldora*. On se može primeniti na listu pojava koje je proučavao *Kuznets* da bi okarakterisao savremen (moderan) privredni rast. „Stilizovane činjenice“ su, mora se priznati, mnogo umereniji termin od „istorijskih zakona“ koje pominju *Engel*, *Hoffmann*, *Sombart* i *Wagner*, ali i sveobuhvatniji, jer upućuje na šire sistemske fenomene. Ove „činjenice“ su empirijske pravilnosti posmatrane u dovoljnom broju slučajeva, a autori su publikovali najrazličitije spiskove osnovnih „stilizovanih činjenica“. Neke od činjenica su toliko očigledne da se pojavljuju kod gotovo svih autora, a neke su se održale čak i danas, jer su univerzalno primenljive. Druge su, pak, samo karakteristika određene epohe i ne mogu se primeniti u savremenim uslovima.

Ono što je očigledno kada posmatramo „moderan ekonomski rast“, to jest rast posle Drugog svetskog rata, jesu visoke stope rasta BDP i BDP *per capita*, znatno veće nego u prethodnom periodu. Ubrzanje rasta u razvijenim industrijskim ekonomijama (sa visokim dohotkom) kao i u ekonomijama sa srednjim dohotkom nakon Drugog svetskog rata, pa do ranih 70-ih godina, delom je posledica remećenja osnovnih kontura svetske proizvodnje i trgovine i stvaranja novih. Iz uporednih analiza tog perioda se može videti da zemlje sa srednjim nivoom dohotka rastu brže nego zemlje sa višim ili nižim nivoom dohotka. Vidi se i to da je došlo do suštinske geografske redistribucije svetske

proizvodnje.⁴ Ovakva situacija je potpuno demantovala zaključke istraživanja iz 30-ih godina koja su isticala da će širenje tehnoloških prednosti među zemljama tokom procesa industrijalizacije smanjivati razlike u njihovim relativnim troškovima i na taj način eliminisati osnovu za spoljnu trgovinu. Naprotiv, spoljna trgovina industrijskih proizvoda je posle Drugog svetskog rata enormno porasla i to najviše u formi intraindustrijske trgovine među industrijskim zemljama, ali i kroz značajno učešće mnogih poluindustrijskih privreda.

Proces privrednog rasta možemo definisati i kao rezultat ekspanzije u proizvodnji, resursima i porastu efikasnosti njihovog korišćenja. Tokom rasta, rast *input*-a (L i K) se ubrzava, ali najveći doprinos rastu u razvijenim zemljama potiče od ukupne faktorske produktivnosti. Studije koje su se bavile porastom produktivnosti u zemljama u razvoju, pokazuju da proizvodni faktori doprinose rastu mnogo više nego kod razvijenih ekonomija, delimično zahvaljujući tome što je udeo dodate vrednosti rada mnogo veći u bogatim nego u siromašnim zemljama.

Uloga akumulacije je ogromna, pre svega zbog toga što je ona nosilac tehnoloških promena, ali i neophodan faktor za međusektorsku promenu resursa. U tom smislu, poželjna je visoka stopa investicija da bi održavala agregatnu tražnju i smanjivala neiskorišćene kapacitete u privredi.

Visok doprinos rasta produktivnosti povećanju društvenog proizvoda relativno je nov fenomen i u većini zemalja je produktivnost faktora veća od stope rasta društvenog proizvoda. Na sektorskom nivou pak beležimo brži rast ukupne faktorske produktivnosti u industrijskom nego u poljoprivrednom sektoru, iako je taj rast prisutan u svim sektorima.

4. Promene u sektorskim proporcijama

Promena sektorske kompozicije, najznačajnija je pojava strukturne transformacije. Rast društvenog proizvoda je veoma povezan sa rastom i promenama u agregatnoj tražnji, trgovini i korišćenju faktora, a oni su pak povezani sa raspoloživošću prirodnim resursima i ekonomskom politikom.

Ovakva složena interkonekcija ustvari određuje i samu strukturnu transformaciju jedne privrede. Razvoj *in-out* pristupa stimuliše analizu individualnih aspekata transformacije u multisektorskom okviru, a osnova kvantitativne analize koja se bavi strukturnom transformacijom jesu jednačine:

$$Y=(C+I+G)+(E-M)=D+T\text{.....(1)}$$

⁴ U periodu 1950 – 1973. godine, razvijene zemlje beleže opadanje udela proizvodnje sa 72% na 56%, dok „tranzicione“ ekonomije beleže rast učešća na više od 50%.

gde su: Y – bruto društveni proizvod, C – privatna potrošnja, I – investiciona potrošnja, G – potrošnja države, E – izvoz, M – uvoz, D – domaća finalna tražnja, T – neto trgovina.

Na sektorskom nivou važna je jednačina materijalnog bilansa:

$$X_i = W_i + D_i + T_i \dots \dots \dots (2)$$

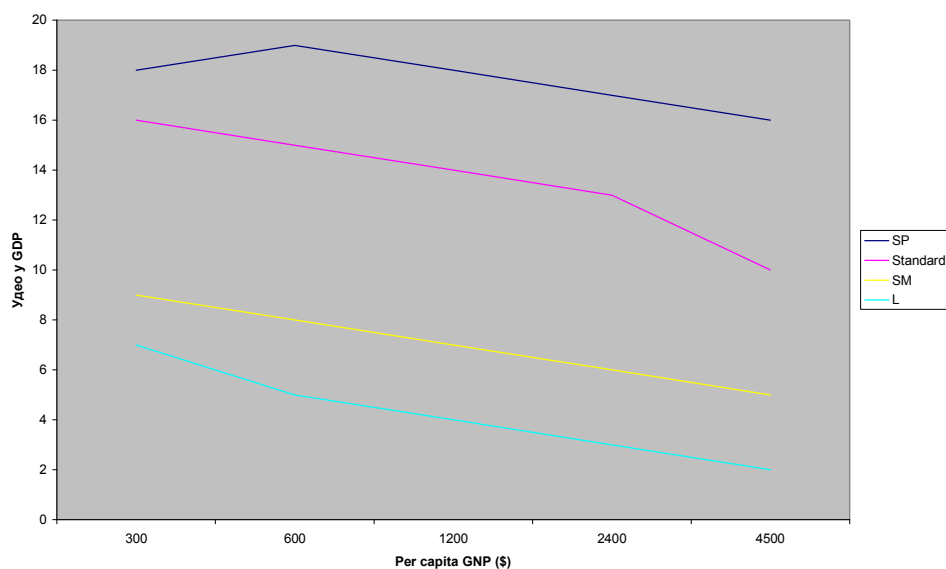
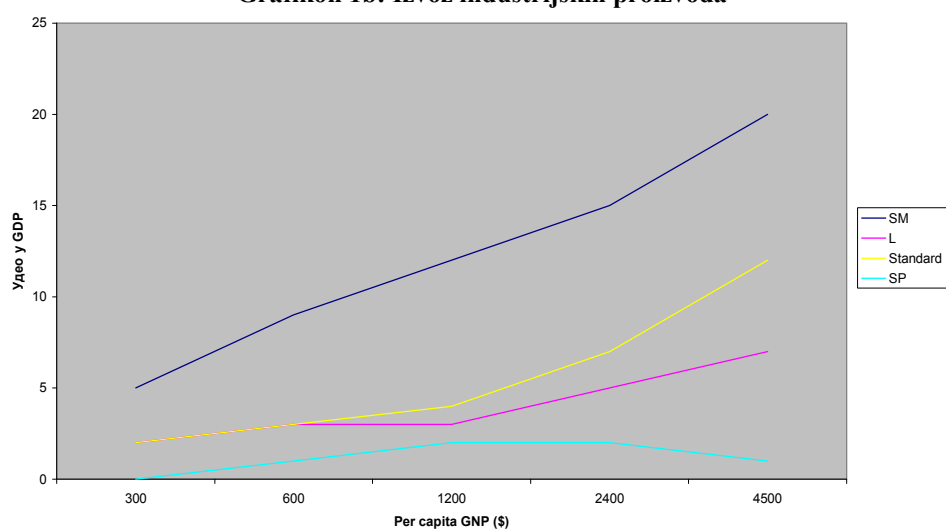
gde su: X_i – bruto *output* sektora i, W_i – intermedijarna tražnja za *output*-om sektora i, D_i – domaća finalna tražnja za *output*-om sektora i, T_i – neto trgovina *output*-om sektora i.⁵

Iz jednačina se očigledno može izvući tražnja kao najznačajniji detalj. Ono što se moglo zabeležiti kao najopštija promena u tražnji, a koja utiče na samu promenu privredne strukture, jeste opadanje udela hrane u potrošnji (a samim tim i tražnje za njom) i porast udela investicione tražnje. Dolazi dakle do rehabilitacije *Engelovog* zakona koga posleratne vremenske i međusektorske serije potvrđuju – sa porastom dohotka u procesu strukturne tranzicije, povećava se udeo potražnje za neprehrambenim proizvodima, tj. industrijskim proizvodima i uslugama. Ono što je posebno zanimljivo jeste činjenica da je intermedijarna tražnja veoma velika veličina u gore prikazanoj jednačini i da u većini zemalja prevazilazi procenat od čak 40% ukupnog bruto *output*-a.

Sa razvojem se, dakle, povećava i potrošnja intermedijarnih dobara, a njihova kompozicija varira tako što relativno korišćenje intermedijarnih primarnih proizvoda tokom privrednog razvoja polako opada, a industrije i usluga raste. Ovo reflektuje evoluciju ka mnogo kompleksnijem sistemu koji zahteva povećanje stepena „fabrikacije“, a tehničke promene i povećanje relativne cene radne snage izaziva mehanizovaniju strukturu proizvodnje i intenzivnije korišćenje *input*-a sa strane (van konkretnog sektora). Zavisnost industrijskog rasta i modernih usluga postaje sve veća i veća.

U zatvorenoj ekonomiji struktura proizvodnje odgovara strukturi tražnje. Međutim, u savremenim uslovima ne može biti govora o modernoj privredi bez makar i minimalne komunikacije sa eksternim (međunarodnim) okruženjem, a tada već moramo u analizu uvrstiti i nivo i strukturu spoljne trgovine. Udeo trgovine u dohotku veoma je zavistan od veličine nacionalne ekonomije koja se analizira, a relacije su sledeće: mala zemlja ima relativno visok udeo spoljne trgovine (i kapitala koji ulazi sa strane) u bruto društvenom proizvodu, jer je domaće tržište relativno malo, a proizvodna struktura teži povećanoj specijalizaciji; kod velikih zemalja je obrnuto. Kompozicija trgovine i vrsta specijalizacije determinisani su raspoloživošću prirodnih resursa, tradicionalnim faktorskim proporcijama i ekonomskom politikom.

⁵ $X_j = U_j + V_j$; $V_j = v_j X_j$; $V = \sum V_j = Y$, gde su: U_j – intermedijarni prihod sektora j, V_j – dodata vrednost u sektoru j, v_j – racio dodate vrednosti sektora j.

Grafikon 1a: Izvoz primarnih proizvoda**Grafikon 1b: Izvoz industrijskih proizvoda**

Izvor: M. Syrquin, „Patterns of Structural Change“, Handbook of Development Economics, vol. I, Elsevier, 1988, str. 234.

No, bilo da se radi o velikoj ili maloj zemlji, važno je da njene komparativne prednosti u saradnji sa ekonomskom politikom treba da dovedu do takvog modela izvoza čija se struktura pomera sa izvoza primarnih na izvoz sekundarnih proizvoda i usluga. Naravno, reorientacija izvoza neće biti iste brzine među

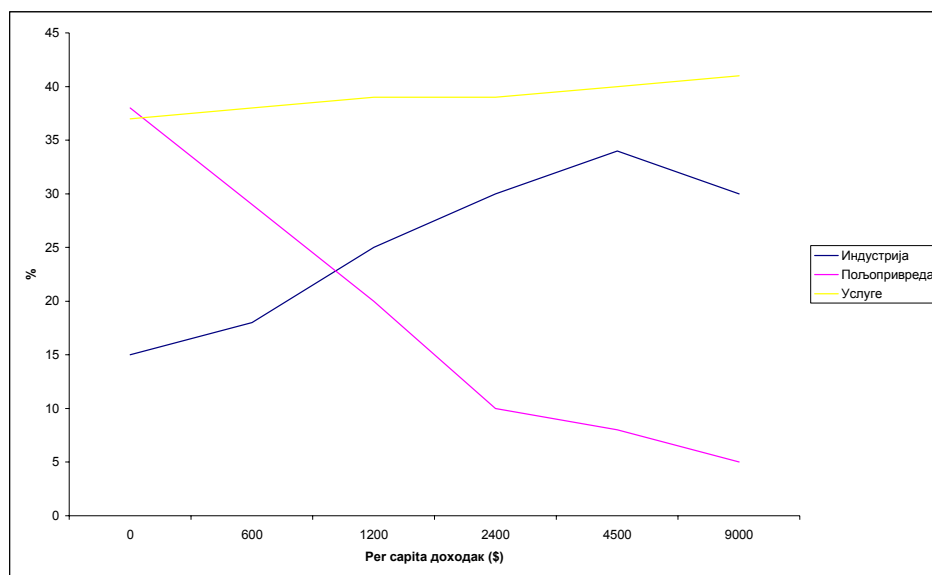
zemljama. Ona će opet biti brža u manjim zemljama koje zbog nedostatka prirodnih resursa razvijaju industrijsku proizvodnju (a samim tim i izvoz industrijskih proizvoda) u mnogo ranijim fazama razvoja, za razliku od velikih zemalja čije im obilje resursa dozvoljava mali vremenski zaostatak u reorijentaciji izvoza.

Iz analize koju su radili *Chenery* i *Syrkin* još 1986. godine, može se uočiti da su sve zemlje podeljene u četiri grupe⁶, kao i kretanje i struktura njihovog izvoza tokom razvoja i strukturne transformacije. Kod malih industrijskih zemalja izvoz industrijskih proizvoda prevazilazi izvoz primarnih proizvoda vrlo brzo, još na samom početku tranzicionog perioda, što sa malim zemljama orijentisanim na izvoz primarnih proizvoda, kao i velikim zemljama nije slučaj.

Kad zemlja počine da izvozi industrijske proizvode, oni u početku potiču iz sektora lake industrije, a mnogo kasnije se počinju izvoziti i proizvodi sektora teške industrije, pogotovo kod malih zemalja koje su siromašne resursima.

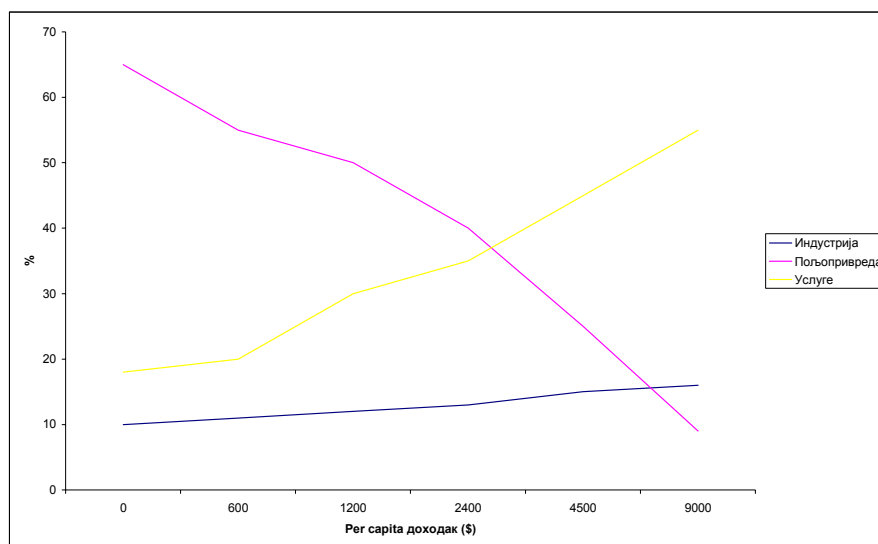
Promene u robnoj kompoziciji spoljne trgovine jako ubrzava promene u finalnoj i intermedijarnoj tražnji od primarnih ka industrijskim proizvodima i uslugama. Ovakve promene su ključne u transformaciji i dokazane su na dugoročnom iskustvu skoro svih industrijskih zemalja posle Drugog svetskog rata.⁷

Grafikon 2a: Učešće sektora u dodatnoj vrednosti

⁶ SM – Small manufacturing oriented; L – Large; Standard; SP – Small primary oriented

⁷ Ovaj udeo se meri kroz jednačinu: $\frac{V_i}{V} = v_i \left(\frac{W_i}{V} + \frac{D_i}{V} + \frac{T_i}{V} \right)$

Grafikon 2b: Učešće sektora u zaposlenosti

Izvor: M. Syrquin, „Patterns of Structural Change“, *Handbook of Development Economics*, vol. I, Elsevier, 1988, str. 238.

Zaista ne bi trebalo trošiti reči da će promene strukture spoljne trgovine, odnosno inostrane i domaće tražnje uticati i na promenu strukture proizvodnje, a samim tim i kretanje zaposlenosti u pojedinim sektorima.

Promena u robnoj kompoziciji trgovine ubrzava promene u finalnoj i inetrmedijarnoj tražnji (od primarnih ka industrijskim proizvodima i uslugama). Ovakva promena je ključna u transformaciji i dokazana je na dugoročnom iskustvu skoro svih industrijskih zemalja posle Drugog svetskog rata.

Ukoliko bismo želeli da izdvojimo neke zakonitosti iz analiza druge polovine prošlog veka, onda bi najznačajnije bile sledeće:

1. Postoji značajno pomeranje učešća sektora u dodatoj vrednosti i to sa primarne proizvodnje ka industrijskoj i uslugama;
2. Promena domaće tražnje utiče sa nešto manje od polovine na strukturne promene u jednoj nacionalnoj ekonomiji, a neto trgovina sa oko 10%;
3. Opada relativno korišćenje intermedijarnih inputa primarnog sektora,
4. Vidi se jaz između dinamike kretanja zaposlenosti iz poljoprivrede (ka ostalim sektorima) i rasta produktivnosti koji zaostaje u tom sektoru;
5. Rast zaposlenosti u industriji je mnogo manji od njenog opadanja u poljoprivredi, tako da je logično pomeranje zaposlenosti iz poljoprivrede dalje u uslužni sektor,
6. Inverzan je odnos dohotka i udela poljoprivrede u dohotku i zaposlenosti;

7. Stopa rasta industrijske proizvodnje je pozitivna, ali opada sa rastom dohotka, tako da u skoro svim industrijskim zemljama beležimo svojevrsnu deindustrijalizaciju tokom vremena;
8. Opadanje udela zaposlenosti u poljoprivredi prati opadanje u njenoj dodatoj vrednosti, ali sa određenim zaostatkom, jer inicijalno veći udeo u zaposlenosti koji prevazilazi udeo u ukupnoj proizvodnji dovodi do toga da produktivnost rada u poljoprivredi opada;
9. U skoro svim slučajevima cene poljoprivrednih i industrijskih proizvoda opadaju tokom vremena,
10. Tokom procesa industrijalizacije kompozicija industrijskog sektora se stalno i značajno menja, odnosno sa rastom dohotka proizvodnja se pomera sa lake na tešku industriju.

5. Savremeni privredni rast i strukturne promene

Kada posmatramo privredni rast tokom vremena i sa njim povezanu strukturnu transformaciju, situacija se nije suštinski promenila – i pre par decenija, a i danas, privredni rast iziskuje strukturne promene. Jedina razlika između tradicionalne i nove razvojne ekonomije bila bi u pristupu. Danas je potrebno posmatrati i razlike i specifičnosti razvoja razvijenih (naprednih) i nerazvijenih privreda, jer se taj razvojni jaz između njih očigledno tokom vremena povećao i ne sme se prenebregavati. Osnovne razlike u prirodi rasta između razvijenih i nerazvijenih zemalja su i predmet značajnih rasprava među ekonomistima. Novi pogledi se pomeraju sa tradicionalne perspektive koja ističe akumulaciju kapitala kao ključnu za privredni razvoj, tako da ističu neke nove determinante savremenog razvoja, kao što su produktivnost, ljudski (humani) kapital, inovacije, ekonomska politika.

Rast produktivnosti se u razvijenim zemljama, uglavnom, oslanja na tehničke inovacije i za njih je to osnovni faktor rasta. Za zemlje u razvoju rast i razvoj su mnogo manje zavisni od „pomeranja tehnološke granice“, a mnogo više od „pomeranja proizvodnje ka aktivnostima sa većim nivoom produktivnosti“ (UN Economic and Social Affairs, 2006).

Ovakve strukturne promene kod nerazvijenih zemalja se, uglavnom, postižu usvajanjem i adaptacijom postojećih tehnologija, supstituisanjem uvoza i bržim ulaskom na svetsko tržište i bržom akumulacijom fizičkog i humanog kapitala. Samo mali broj zemalja u razvoju je bio sposoban da stvori optimalan R&D, a samim tim i tehnološke inovacije koje su i dan danas visoko skoncentrisane u razvijenom svetu.

U savremenim uslovima “nove teorije rasta“ prepoznaju gore navedene razlike i sve više posmatraju ulogu eksterne ekonomije u formiranju fizičkog i

humanog kapitala i tehnoloških inovacija. Ove teorije, takođe, aktivno povezuju i dinamičku ekonomiju obima sa *learning by doing* i institucionalnim faktorima.

Ekonomisti koji prate tradiciju klasičnog ekonomskog promišljanja razvoja, drže do toga da je rast u zemljama u razvoju, ustvari, povezan sa strukturnim promenama koje se mogu nazvati i industrijalizacijom, to jest pomeranje ka visoko industrijalizovanim sektorima, koji će u dinamičkom smislu doprineti privrednom razvoju. Ovo zbog većeg rasta produktivnosti u ovim sektorima, koji proizilazi iz veće ekonomije obima, inovacija i *learning by doing*. Nezaposlena radna snaga iz ruralnog sektora, ali i neformalnog urbanog sektora omogućava prilično elastičnu ponudu rada, koja dozvoljava da ovaj proces transformacije teče bez značajnih ograničenja koja se mogu dogoditi na strani ponude za radnom snagom.

Iako su ranije empirijske studije pokazale značaj industrijskog razvoja za dugoročan privredni rast, modernizacija poljoprivrede je, takođe, suštinska za dinamičnu transformaciju (i rast).

Onako kako se privrede penju na lestvici privredne razvijenosti, tako i uslužni sektor zauzima sve važnije i važnije mesto. Moderan uslužni sektor je, takođe, izvor produktivnosti, ali je vrlo značajan i u podržavanju same industrijalizacije. Sem toga, međunarodna trgovina uslugama nudi novu mogućnost za razvoj izvoza.

Još je *Kaldor* tvrdio da produktivnost i rast ubrzavaju jedan drugog. Međutim, uticaj rasta produktivnosti na privredni rast se u literaturi više proučavao nego obrnuti uticaj – uticaj privrednog rasta na rast produktivnosti.

Imajući u vidu savremene uslove privređivanja, to jest situaciju kada u većini zemalja (pogotovo nerazvijenih) resursi nisu potpuno iskorišćeni, ne samo da će brži rast voditi boljoj iskorišćenosti resursa, već će i rast produktivnosti (koji je povezan sa privrednim rastom) ubrzati resurse da se pomeraju iz sektora sa niskom, ka sektorima sa visokom produktivnošću.

Obrnuto, slab privredni rast će voditi povećanoj neiskorišćenosti resursa i negativnim efektima na produktivnost. Međutim, veza između malog privrednog rasta i malog rasta produktivnosti nema svoju osnovu u nedostatku tehničkih promena, već zbog rastuće neiskorišćenosti resursa. Ako resursi nisu iskorišćeni, slaba produktivnost će pre biti posledica nego uzrok slabog privrednog rasta.

Dinamičke strukturne promene, u savremenim uslovima, su više nego samo rast industrije i sa njom povezanih usluga. Ovde se, pre svega, radi o konstantnom generisanju novih aktivnosti i njihovog kapaciteta da apsorbuju višak rada. Jačanje integracionih veza među starim i novim sektorima i što brža integracija novih sektora u domaću privredu su od izuzetnog značaja, što izdvaja i ekonomsku politiku kao važnog aktera u ovom procesu.

Stepen integracije domaće privrede utiče na veličinu domaćeg tržišta, ali i potencijale za izvoz, a samim tim i koristi koje se mogu imati od spoljne trgovine i upliva SDI. Samo onda kada se stvore snažne „domaće veze“, integracija u svetsku privredu može da stvara tehnološki progres i doprineti održivom privrednom rastu.

6. Privredna struktura i inovacije

Dinamika proizvodne strukture u saradnji sa povoljnim makroekonomskim okruženjem, jedna je od najznačajnijih determinanti savremenog privrednog rasta. Sposobnost konstantnog generisanja novih dinamičkih aktivnosti je suština razvojnog procesa. Mogli bismo reći da je rast, ustvari, spoj makro- i mikroekonomske dinamike.

Dinamička promena privredne strukture utiče na sektorsku kompoziciju proizvodnje, intra- i inter-sektorske veze, tržišne strukture, funkcionisanje tržišta faktora i institucije. Strukturna dinamika bi se mogla posmatrati i kao deo makroekonomske dinamike i to kao jedan od najbitnijih. Ona zajedno sa ostalim faktorima, koji utiču na makroekonomsku dinamiku u pozitivnom smeru (na primer, institucije i humani kapital), može dovesti do stabilnog rasta. Investicione performanse i tekući bilans su, uglavnom, rezultat strukturne dinamike.

Dinamika proizvodne strukture se može zamisliti kao interakcija četiri osnovne snage: inovacije, komplementarnost, dinamička ekonomija obima i elastična ponuda faktora (Ocampo, 2002).

U dinamičkom i promenljivom svetu inovacije su uslov da bi neka firma ili sektor mogli da se razvijaju. Firma ili sektor koji ne inovira, teži da nestane. Prema tome, inovacija uključuje „stvaranje“ proizvodnih aktivnosti, preduzeća ili sektora i „destrukciju“ nekih koji već postoje.

U nerazvijenim zemljama inovacije utiču na razvoj novih aktivnosti kao rezultat tehnološke revolucije i rastuću tražnju za nekim uslugama. Inovacije utiču i na povećanje izvozne orijentacije preduzeća koja su služila uvoznoj supstituciji.

Nažalost, s druge strane, inovacije izazivaju i destrukciju nekih postojećih proizvodnih aktivnosti i kapaciteta i eliminaciju nekih osnovnih osobina, koja je rezultat promene u eksternim uslovima („kreativna destrukcija“). Naravno, kreativne snage moraju prevladati ukoliko se želi rast.

Sa inovacijama i njima izazvanim strukturnim promenama veoma je povezano i pitanje investicija, pa tako velike inovacije i velike strukturne promene zahtevaju i velike investicije.

Postojanje mreže različitih ponuđača dobara i usluga, marketing kanala i raznih regulatornih institucija koje obezbeđuju koordinaciju šireći informacije među ekonomskim subjektima, zahteva komplementarnost. Bez međusobnog dopunjavanja privatnih, javnih i mešovitenih institucija, kao i različitih delova privredne strukture, rast ne bi bio moguć.

Dinamička ekonomija obima je veoma povezana sa inovacijama, pa kako inovacija sazreva, ona tako povećava dinamiku ekonomije obima. Inovacija mora da prođe kroz fazu učenja i sazrevanja (evolucionističke teorije tehničkih promena) uključujući tu i akumulaciju „neopipljivog“ ljudskog i organizacionog kapitala. Najbolje bi bilo ako su inovacije direktan rezultat proizvodnog iskustva, ali pošto je tehnologija različito dostupna i različito se koristi od firme do firme i od zemlje do zemlje, onda to i nije uvek slučaj. Upravo je mikroekonomska osnova ekonomije obima veza između produktivnosti i akumuliranog proizvodnog iskustva otelotvorenog u inovaciji. Pritisak konkurentnosti garantuje da će se inovacije širiti ili imitirati.

Proces širenja inovacija veoma zavisi od elastičnosti ponude faktora, odnosno sposobnosti da se privuku kapital, rad i prirodni resursi. Od elastičnosti ponude pojedinih faktora zavisice i pravac inoviranja i karakter inovacija, pa tako i produktivnost i rast u krajnjoj instanci.

Ono što bi nerazvijene zemlje odvojilo od praga nerazvijenosti, jesu takozvane „duboke“ inovacije, koje su plod proizvodnog iskustva i domaćeg R&D. Samo kombinacija dubokih inovacija sa dinamičkom ekonomijom obima i jakim komplemenranošću mogu dovesti do „kreativnog restrukturiranja“ i povećanja apsorpcije rada u dinamičkim aktivnostima sa velikom produktivnošću. Ukoliko se, pak, inovacije kopiraju ili imitiraju i budu „površne“ kakav je, mora se priznati, slučaj kod većine nerazvijenih zemalja, to može dovesti do toga da destruktivne snage počnu dominirati. One će tada povećavati i ubrzavati suprotne (neželjene) efekte, vodeći povećanoj strukturnoj heterogenosti, a višak rada će svoje utočište nalaziti u manje produktivnim aktivnostima. Dalje će se negativni efekti nizati, tako što će opasti investicije, štednja, povećaće se tehnološki leg, institucije će slabiti, dinamika restrukturiranja smanjivati i u krajnjoj instanci će se usporiti rast.

Zaključak

U narednim redovima će se razmatrati neke činjenice koje se tiču savremenog privrednog rasta, a koje su izvedene iz međusektorskih, vremenskih i istorijskih analiza, a neke proizilaze i iz novijih debata o privrednom rastu.

Ono što je očigledno jeste da postoje ogromne nejednakosti u svetskoj privredi, kada je razvoj u pitanju. Ove nejednakosti su uočene prilično rano u istoriji modernog kapitalizma, ali se ovaj jaz u razvijenosti tokom vremena

značajno povećao, što znači da je konvergencija u *per capita* nacionalnom dohotku prava retkost i uprkos nekim teorijskim tvrdnjama da će to postati pravilo. Iz tih razloga razvoj nije pitanje „prolaska kroz faze“ po nekom univerzalnom modelu koga bi trebalo da prođu sve zemlje i koga su razvijene zemlje već prošle. Ovde je reč o rastu *per capita* dohotka u uslovima ograničenja nametnutih pozicijom u svetskoj hijerarhiji i internom strukturom zemalja koje se razvijaju.

Rast je više neravnomeran nego ravnomeran tok. On dolazi u strujama, naglo i to je osnovna lekcija istorijskih analiza privrednog rasta. Strukturalistička ekonomija ukazuje na rast kao vrlo dinamičan proces u kome se sektori i firme međusobno sukobljavaju, pa se kao rezultat javlja, s jedne strane propadanje i nestajanje nekih firmi i sektora i pojavljivanje novih, s druge strane. Dakle, reč je o konstantnoj promeni proizvodne strukture i ponavljanju fenomena „kreativne destrukcije“. Ako posmatramo „efekat balona“, onda su strukturne promene proizvod rasta i nemaju snagu koja se može objasniti u smislu „guranja“ stope rasta. Međutim, posmatrajući „efekat strukturne dinamike“, očigledno je da se rešenje ubrzanog rasta nalazi u strukturnim promenama. Sposobnost konstantnog generisanja novih dinamičkih aktivnosti (inovativnih aktivnosti), suština je procesa rasta. Naravno, strukturna transformacija nije automatska i bez troškova, a nesposobnost stvaranja novih privrednih aktivnosti može da ukoči proces razvoja.

Još jedna činjenica bez koje nije moguće proučavati moderan ekonomski rast jeste elastičnost ponude faktora. Zaista ne treba trošiti reči koliko je za dinamičan privredni rast značajno privlačenje faktora proizvodnje – kapitala, a posebno radne snage. Mobilnost radne snage (pogotovo visoko kvalifikovane) je vrlo značajna za proces rasta, to jest kreiranje inovacija koje će uticati na rast. Mobilnost kapitala i rada je značajnija za nerazvijene zemlje, jer od njihove sposobnosti da privuku faktore, zavisice i stepen njihove inovativnosti kao motora budućeg rasta.

Ukoliko bismo želeli da izdvojimo još neke razvojne zakonitosti iz analiza druge polovine prošlog veka, onda bi najznačajnije bile sledeće.

Postoji značajno pomeranje učešća sektora u dodatnoj vrednosti i to sa primarne proizvodnje ka industrijskoj i uslugama, a ujedno i opada relativno korišćenje intermedijarnih inputa primarnog sektora.

Dalje, vidi se jaz između dinamike kretanja zaposlenosti iz poljoprivrede (ka ostalim sektorima) i rasta produktivnosti koji zaostaje u tom sektoru. Rast zaposlenosti u industriji je mnogo manji od njenog opadanja u poljoprivredi, tako da je logično pomeranje zaposlenosti iz poljoprivrede dalje u uslužni sektor. Opadanje udela zaposlenosti u poljoprivredi prati opadanje u njenoj dodatnoj vrednosti, ali sa određenim zaostatkom, jer inicijalno veći udeo u

zaposlenosti koji prevazilazi udeo u ukupnoj proizvodnji dovodi do toga da produktivnost rada u poljoprivredi opada.

Stopa rasta industrijske proizvodnje je pozitivna, ali opada sa rastom dohotka, tako da u skoro svim industrijskim zemljama beležimo svojevrsnu deindustrijalizaciju tokom vremena, a u skoro svim slučajevima cene poljoprivrednih i industrijskih proizvoda opadaju tokom vremena.

Literatura

- Chenery, H. (1988) "Introduction", *Handbook of Development Economics I*: 205-210.
- Chenery, H. B. (1960) „Patterns of Industrial Growth“, *The American Economic Review*, 50 (4): 626-632.
- Doyle, E. (1997) „Structural Change in Ireland“, *Journal of Economic Studies*, 24: 58 - 68.
- Fagerberg, J. (2000) "Technological Progress, Structural Change and Productivity Growth: A Comparative Study", *Structural Change and Economic Dynamics*, 11: 393-418.
- Korošić, M. (1976) *Cijene i strukturne promjene u privredi*, Zagreb: Informator.
- Kuznets S. (1959) *On Comparative Study of Economic Structure and Growth of Nations*, New York: NBER.
- Ocampo, J. A. (2002) *Structural Dynamics and Economic Development, Social Institutions and Economic Development*, Netherlands: Kluwer Academic Publishers.
- Syrquin, M. (1988) „Patterns of Structural Change“, *Handbook of Development Economics I*: 218-220.
- Todaro, M., Smith, S. (2003) *Economic Development*, New York: Addison Wesley.
- UN Economic and Social Affairs (2006) „World Economic and Social Survey 2006, Diverging Growth and Development“, New York: UN.

STRUCTURAL CHANGES AND STRUCTURAL TRANSFORMATION IN A MODERN DEVELOPMENT ECONOMY

Abstract: The concepts of structure and structural changes can be applied in many different ways. Relatedly, the roughest distinction is reflected in two approaches: development economics approach and econometric approach. This paper will rely on the development economics, because it seems that the econometric approach oversimplifies the structural analysis and structural changes. Development economics, which evolved through the interaction between theoretical research and empirical studies, deals with many issues related to structure and growth in less developed (developing) countries. In development economics, the economic structure analysis is observed mostly through micro and macro approach. The paper relies on a macroeconomic approach which views the economic development as a set of interrelated long-term processes of structural transformation accompanying

the growth. Unlike the neoclassical approach, which makes a simple distinction of the economy to sectors producing tradable goods (with a high substitution) and sectors producing non-tradable goods, development economics studies structural adjustments of much serious complexity. Unlike other branches of economy, development economics has no universally accepted doctrine or paradigm. Instead, it is based on continuous evaluation of thinking, creating a ground for understanding the processes of modern economic development.

Keywords: economic structure, structural changes, structural transformation, development economy, sectors' proportions